23. Powstanie listopadowe

Cele lekcji

Wymagania ogólne

Uczeń:

- *sytuuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w czasie oraz porządkuje je i ustala związki poprzedzania, równoczesności i następstwa,*
- *dostrzega zmiany w życiu społecznym oraz ciągłość w rozwoju kulturowym i cywilizacyjnym,*
- *dostrzega w narracji historycznej warstwę informacyjną, wyjaśniającą i oceniającą,*
- *wyszukuje i porównuje informacje pozyskane z różnych źródeł i formułuje wnioski,*
- *wyjaśnia związki przyczynowo-skutkowe analizowanych wydarzeń, zjawisk i procesów historycznych,*
- *wyjaśnia znaczenie poznawania przeszłości dla rozumienia świata współczesnego,*
- *tworzy krótką wypowiedź – prezentację,*
- *tworzy narrację historyczną, integrując informacje pozyskane z różnych źródeł,*
- *przedstawia argumenty uzasadniające własne stanowisko.*

Wymagania szczegółowe

Po zakończonych zajęciach uczeń:

- zna daty: *29 XI 1830*, *1830–1831*, 1832; postacie: Waleriana Łukasińskiego, Mikołaja I, *Piotra Wysockiego*, *Józefa Chłopickiego*, Ignacego Prądzyńskiego, *Jana Skrzyneckiego*, Józefa Sowińskiego, Iwana Paskiewicza,
- rozumie pojęcia: filomata, *sprzysiężenie podchorążych*, noc listopadowa, dyktator powstania, katorga, Statut organiczny; przyczyny klęski powstania,
- potrafi: podać przykłady tajnych stowarzyszeń i przedstawić cele ich działalności; *sytuować w czasie i przestrzeni powstanie listopadowe*; *przedstawić przyczyny wybuchu powstania*; *omówić przebieg nocy listopadowej i wydarzeń lat 1830–1831*; *wskazać na mapie miejsca najważniejszych bitew stoczonych podczas powstania*; omówić i ocenić różne postawy Polaków w czasie nocy listopadowej i powstania; ocenić znaczenie powstania listopadowego dla trwania idei niepodległościowej; omówić system represji wprowadzony przez cara Mikołaja I po klęsce powstania; *rozróżniać bezpośrednie i długofalowe następstwa wydarzeń z lat 1830–1831*; przedstawić argumenty „za" i „przeciw" w dyskusji na temat szans na zwycięstwo w powstaniu.

Środki dydaktyczne

- podręcznik (s. 190–197, 230),
- zeszyt ćwiczeń (s. 94–97),
- *Historia Polski. Ćwiczenia z mapami + CD-ROM*:
  – ćwiczenie 4, s. 77,
  – mapa *Zmiany terytorialne* (lata 1830–1831),
- mapa ścienna Królestwa Polskiego podczas powstania listopadowego,
- schemat metaplanu,
- arkusz analizy SWOT,
- papier plakatowy, mazaki.

Metody i forma zajęć
rozmowa nauczająca, metaplan, praca w grupach, praca z tekstem źródłowym, wykład, praca z mapą, debata „za" i „przeciw", analiza SWOT.

Czas zajęć
2 godziny lekcyjne.

Część I. Od niezadowolenia do nocy listopadowej

Struktura i opis lekcji

I. Wprowadzenie
Lekcję rozpoczynamy od omówienia pracy domowej – w ten sposób przypominamy uczniom sytuację polityczną w Królestwie Polskim po 1815 r. Wyjaśniamy, że celem lekcji będzie znalezienie odpowiedzi na pytanie: Dlaczego rządy cara rozczarowały Polaków?

II. Rozwinięcie
Rozdajemy schemat metaplanu i prosimy uczniów, by wypełnili go w parach, wykorzystując wiedzę z poprzedniej lekcji i treść podręcznika (s. 190–191). Po wykonaniu tego zadania (materiał nr 1) na forum klasy formułujemy wspólne wnioski. Uczniowie powinni dojść do przekonania o potrzebie organizowania się Polaków w tajne związki spiskowe. Rozdajemy informacje o tych organizacjach (materiał nr 2), a uczniowie sporządzają tabelkę, wpisując nazwy organizacji, ich cele i przywódców. Wykorzystują też tekst i ilustrację w podręczniku (s. 191).

Polecamy zapoznać się z treścią ćwiczenia (podręcznik, s. 197). Przyciemniamy okna, zapalamy świece. Słuchamy odpowiedzi wybranych uczniów. Następnie czytamy tekst źródłowy A (podręcznik, s. 192) i opowiadamy o przebiegu nocy listopadowej.

III. Podsumowanie
Pytamy uczniów o przyczyny wybuchu powstania listopadowego, wskazujemy na patriotyczne zachowania spiskowców i podkreślamy wpływ idei romantycznych na postawy Polaków.

Praca domowa
W poezji Adama Mickiewicza odszukaj te treści, które mają związek z wydarzeniami z lat 1815–1830 w Królestwie Polskim i na ziemiach zabranych.

Materiał dla nauczyciela

Materiał nr 1
Propozycja rozwiązania metaplanu.

PROBLEM

Dlaczego rządy cara rozczarowały Polaków?

JAK BYŁO?

- Car łamał konstytucję.
- Prasa i druk były cenzurowane.
- Dowództwo nad wojskiem sprawował wielki książę Konstanty.
- W wojsku panowała bezduszna dyscyplina.
- Istniała sieć agentów i tajna policja.
- Car nie zgadzał się na opozycję w sejmie.
- Obrady sejmu zostały wstrzymane przez cara na 5 lat.
- Car nie spełnił obietnicy włączenia ziem zabranych do Królestwa Polskiego.
- Dokonywano aresztowań i zsyłek Polaków w głąb Rosji.

JAK BYĆ POWINNO?

- Autonomia Królestwa Polskiego.
- Przestrzeganie przez cara konstytucji.
- Nietykalność osobista i majątkowa.
- Jawność obrad sejmu i jego regularne zwoływanie.
- Urzędy dla Polaków.
- Polscy dowódcy w polskim wojsku.
- Tradycja napoleońska w wojsku polskim.
- Wolność słowa i druku.
- Spełnienie obietnicy cara o przyłączeniu ziem zabranych do Królestwa Polskiego.

DLACZEGO NIE BYŁO TAK, JAK BYĆ POWINNO?

- Car nie chciał realizować zasad konstytucji, ponieważ zamierzał zlikwidować odrębność Królestwa Polskiego.
- Polacy pragnęli odzyskać niepodległość.

WNIOSKI

Polacy musieli podjąć walkę, aby bronić swoich praw i odzyskać niepodległość.

Materiał nr 2

- Towarzystwo Patriotyczne.

Jednakże już 1 maja następnego, 1821, roku powstała w Warszawie nowa organizacja pod nazwą Towarzystwo Patriotyczne. Na tajnym zgromadzeniu, odbytym na terenie ówczesnej wsi Potok (...), spiskowcy dokonali aktu utworzenia Towarzystwa, składając uroczystą przysięgę na wierność sprawie niepodległości ojczyzny.

J. Adamski, L. Chmiel, A. Syta, *Czasy, ludzie, wydarzenia*, cz. 2, Warszawa 1984, s. 90.

- Sprzysiężenie podchorążych.

W zimowy wieczór – 15 grudnia 1828 r. – zebrało się w skromnym mieszkaniu podporucznika Pułku Grenadierów Gwardii Piotra Wysockiego przy ul. Widok kilku podchorążych piechoty, w których szkole Wysocki był instruktorem. (...) Nie zamierzali oni chwytać się takich środków jak caro- czy królobójstwo. Nie mieli wielkiego pojęcia o polityce międzynarodowej. Nie aspirowali do roli burzycieli starego porządku z jego często zmurszałymi urządzeniami społecznymi. „Zaczęliśmy – wspomni Wysocki – otwarciej

mówić ze sobą o położeniu politycznym Europy, tudzież o potrzebie i środkach wyjarzmienia ziomków naszych spod ucisku wbrew ustawie konstytucyjnej i swobodom przez króla i naród zaprzysiężonym".

J. Adamski, L. Chmiel, A. Syta, *Czasy, ludzie, wydarzenia*, cz. 2, Warszawa 1984, s. 90.

Część II. Powstanie listopadowe

Struktura i opis lekcji

I. Wprowadzenie

Lekcję zaczynamy od przypomnienia uczniom przyczyn wybuchu powstania listopadowego i przebiegu nocy listopadowej.

II. Zaangażowanie

Podajemy temat i główne zagadnienia lekcji. Dzielimy klasę na cztery grupy i każdej z nich przydzielamy do rozwiązania jedno zagadnienie:

1. Z jakich powodów politycy i wyżsi oficerowie byli przeciwni powstaniu?
2. Jaki przebieg miała wojna polsko-rosyjska?
3. W jaki sposób car zemścił się na powstańcach?
4. Jakie były postawy Polaków w czasie powstania listopadowego?

Informujemy uczniów, że przydzielone im problemy powinni przedstawić w formie plakatów. Polecamy, by pracowali z podręcznikiem (s. 193–197), tekstem *Warszawianki* (podręcznik, s. 230) oraz (w przypadku grup rozwiązujących zagadnienia 2, 3 i 4) wykorzystali materiały rozłożone na osobnym stoliku (materiał nr 1).

III. Badanie i przekształcanie

Uczniowie w trakcie pracy podchodzą do stolika i wybierają te materiały, które uznają za niezbędne do rozwiązania problemu.

IV. Prezentacja

Po opracowaniu zagadnień przedstawiciele grup prezentują swoje plakaty na forum klasy. Grupa omawiająca przebieg powstania wskazuje na mapie ściennej oraz na mapie *Zmiany terytorialne* (lata 1830–1831) zasięg powstania, najważniejsze miejsca koncentracji wojska i miejsca bitew. Po przeanalizowaniu przebiegu powstania pytamy: Czy była szansa na zwycięstwo? Problem uczniowie rozważają metodą debaty „za" i „przeciw".

V. Podsumowanie i refleksja

Prosimy reprezentantów grup, by wypowiedzieli się na temat organizacji pracy w ich zespołach. Pytamy, co im ułatwiało, a co utrudniało wykonanie zadania, jaki był ich stosunek do omawianych treści. Na zakończenie wieszamy na tablicy pytania:

Co słyszysz?	Co czujesz?	Co myślisz?

i czytamy fragmenty wierszy *Reduta Ordona* oraz *Do przyjaciół Moskali* (materiał nr 2). Uczniowie dzielą się swoimi myślami i odczuciami.

Metody kontroli

Uczniowie, wykorzystując analizę SWOT, oceniają powstanie listopadowe (materiał nr 3).

Praca domowa

Ćwiczenie 4 (*Historia Polski. Ćwiczenia z mapami + CD-ROM*, s. 77) lub ćwiczenie 2 (zeszyt ćwiczeń, s. 95–96).

Materiał dla nauczyciela

Materiał nr 1

- Gustaw Ehrenberg, *Szlachta w roku 1831* (fragment).

Gdy naród do boju wystąpił z orężem,
Panowie na sejmie radzili;
Gdy lud polski krzyczał: „Umrzem lub zwyciężem!",
Panowie o czynszach prawili.
Gdy wiara porwała siekiery i kosy,
W siermięgach z województw ruszyła,
Panowie uczone podnosili głosy,
Gadali wymownych słów siła.

Wiek XIX w źródłach, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1998, s. 194.

- Uznanie powstania przez sejm za dzieło narodowe (18 XII 1830 r.).

(...) Zgodziła się Izba jednomyślnie, iż nadeszła chwila, w której reprezentacja narodowa powinna uznać pamiętne dzieło rewolucji w dniu 29 listopada roku bieżącego zdziałane za dzieło narodowe i dlatego Izba Poselska oświadczyła i w protokole zapisać poleciła, iż rewolucję, w dniu 29 listopada tak świetnie przedsięwziętą, za dzieło narodu polskiego przyjmuje i uznaje.

J. Adamski, L. Chmiel, A. Syta, *Czasy, ludzie, wydarzenia*, cz. 2, Warszawa 1984, s. 111.

- Uchwała sejmu o detronizacji Mikołaja I (25 I 1831 r.).

Najświętsze, najuroczystsze umowy tyle tylko są nienaruszonymi, ile wiernie dotrzymanymi ze stron obydwóch. (...) Naród (...) Polski na Sejm zebrany oświadcza: iż jest niepodległym Ludem i że ma prawo temu Koronę Polską oddać, którego godnym jej uzna; po którym z pewnością będzie się mógł spodziewać, iż mu zaprzysiężonej wiary i zaprzysiężonych swobód święcie i bez uszczerbku dochowa.

Wiek XIX w źródłach, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1998, s. 181.

Materiał nr 2

- Adam Mickiewicz, *Reduta Ordona* (fragment).

Bóg wyrzekł słowo stań się, Bóg i zgiń wyrzecze.
Kiedy od ludzi wiara i wolność uciecze,
Kiedy ziemię despotyzm i duma szalona
Obleją, jak Moskale redutę Ordona –
Karząc plemię zwycięzców zbrodniami zatrute,
Bóg wysadzi tę ziemię, jak on swą redutę.

A. Mickiewicz, *Dzieła poetyckie*, t. 1, Warszawa 1982, s. 305.

- Adam Mickiewicz, *Do przyjaciół Moskali* (fragment).

Innych może dotknęła sroższa niebios kara;
Może kto z was urzędem, orderem zhańbiony,
Duszę wolną na wieki przedał w łaskę cara
I dziś na progach jego wybija pokłony.

A. Mickiewicz, *Dzieła poetyckie*, t. 3, Warszawa 1982, s. 299.

Materiał nr 3

Propozycja wypełnienia arkusza analizy SWOT.

OCENA POWSTANIA LISTOPADOWEGO	
MOCNE STRONY ▪ własna armia ▪ nowatorskie plany strategiczne ▪ doskonale przygotowani dowódcy ▪ poparcie ludności cywilnej ▪ nastroje rewolucyjne panujące w Europie po wydarzeniach w Belgii i we Francji w 1830 r.	SŁABE STRONY ▪ kunktatorstwo wodzów ▪ brak wiary w zwycięstwo wśród generalicji ▪ brak zainteresowania sprawą chłopską ▪ nierówny stosunek sił polskich i rosyjskich ▪ brak rozeznania politycznego – liczono na wsparcie Zachodu
SZANSE ▪ w wypadku zwycięstwa – warunki do odzyskania niepodległości	ZAGROŻENIA ▪ przegrana ▪ represje i utrata autonomii